

TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA MAKTAB O'QUVCHILARINING TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Berdiyeva Zarina Axror qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti magistiri

Annotatsiya: Maqolada tasviriy san'at maktab ta'limida o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Fan nafaqat badiiy ko'nikmalarni, balki vizual idrok, mantiqiy tahlil, ijodiy tafakkur, emotsional sezgirlik va ijtimoiy muloqotni shakllantirishda muhim vosita sifatida ko'rib chiqiladi. Mustaqil kompozitsiyalar yaratish, turli materiallar bilan ishlash, muammoli vaziyatlarni yechish, STEAM integratsiyasi va raqamli texnologiyalar orqali o'quvchilarning kompleks tafakkur ko'nikmalari rivojlantiriladi. Maqola dars jarayonini tizimli tashkil etish va o'quvchilarning ijodiy, tanqidiy va strategik tafakkurini rivojlantirishning samarali usullarini yoritadi.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, tafakkur rivoji, ijodiy tafakkur, vizual idrok, STEAM integratsiyasi, metodik yondashuv, dars jarayoni, pedagogika.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ МЫШЛЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Бердиева Зарина Ахроровна,

Бухарский государственный педагогический институт

Аннотация: В статье анализируются методические возможности развития мышления школьников в рамках обучения изобразительному искусству. Рассматривается предмет не только как средство формирования художественных навыков, но и как важный инструмент развития визуального восприятия, логического анализа, творческого мышления, эмоциональной чувствительности и социальных навыков. Через создание самостоятельных композиций, работу с различными материалами, решение проблемных задач, интеграцию STEAM и использование цифровых технологий развиваются комплексные мыслительные способности учащихся. Статья освещает эффективные методы систематизации учебного процесса и развития творческого, критического и стратегического мышления школьников.

Ключевые слова: изобразительное искусство, развитие мышления, творческое мышление, визуальное восприятие, интеграция STEAM, методический подход, учебный процесс, педагогика.

IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' THINKING IN ART CLASSES

Berdiyeva Zarina Axror qizi,

Bukhara State Pedagogical Institute

Abstract: The article analyzes the methodological possibilities for developing students' thinking within the framework of art education. The subject is considered not only as a means of forming artistic skills but also as an important tool for developing visual perception, logical analysis, creative thinking, emotional sensitivity, and social skills. Through creating independent compositions, working with various materials, solving problem-based tasks, integrating STEAM, and using digital technologies, students' complex cognitive abilities are developed. The article highlights effective methods for systematizing the educational process and fostering students' creative, critical, and strategic thinking.

Keywords: visual arts, development of thinking, creative thinking, visual perception, STEAM integration, methodological approach, educational process, pedagogy.

Tasviriy san'at maktab ta'limida o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Bu fan nafaqat badiiy ko'nikmalarni shakllantiradi, balki vizual idrok, mantiqiy tahlil, abstrakt va simvolik fikrlash, emotsional sezgirlik, ijodiy tafakkur, ijtimoiy muloqot va strategik qaror qabul qilish kabi kompleks ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Shu sababli, tasviriy san'atni faqat rasm chizish mashg'uloti sifatida qabul qilish uning pedagogik imkoniyatlarini toraytiradi.

Aslida, bu fan o'quvchini voqelikni badiiy jihatdan qayta ishlashga, o'z tasavvurini kengaytirishga va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yo'naltiradigan kuchli intellektual va estetik muhit yaratadi. Tasviriy san'at darslarida o'quvchilar rang, shakl, kompozitsiya va fakturani o'rganish orqali o'z estetik qarashlarini shakllantiradi, shuningdek, voqealarni va hodisalarni turli nuqtai nazardan ko'ra olishga o'rgatiladi. Shu jarayonda ular fikrlarini vizual vositalar orqali ifodalashni o'rganib, ijodiy tafakkurini yanada mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, tasviriy san'at o'quvchilarni detal va nisbatlarni tahlil qilish, muammoni hal qilish va ijodiy yechimlarni topish jarayonlariga jalb qiladi. Masalan, chizilgan yoki bo'yalgan asarlar orqali ular murakkab mavzularni oddiy shakllarda ifodalashni, abstrakt g'oyalarni konkret obrazlar orqali yetkazishni o'rganadilar. Bu esa nafaqat san'at sohasida, balki kundalik hayot va boshqa fanlarda ham mantiqiy va ijodiy tafakkur ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, tasviriy san'at ijtimoiy va emotsional rivojlanish uchun ham muhim vosita hisoblanadi. O'quvchilar guruhda ishlash, fikr almashish va bir-birlarining ijodiy g'oyalarini qadrlash orqali muloqot ko'nikmalarini oshiradi. Ularning hissiyotlarini ranglar va shakllar orqali ifodalash imkoniyati esa ichki dunyosini tushunishga va emotsional intellektini rivojlantirishga yordam beradi.

Bunda, tasviriy san'at maktab ta'limi jarayonida nafaqat san'at ko'nikmalarini shakllantiradi, balki o'quvchining tafakkur, estetik did, ijodiy yondashuv va ijtimoiy qobiliyatlarini kompleks tarzda rivojlantiradigan muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli, bu fan darslik sifatida emas, balki o'quvchini butun shaxs sifatida rivojlantirishga xizmat qiladigan pedagogik muhit sifatida qaralishi lozim.

Maktab yoshidagi bolalarda tafakkur rivoji murakkab va bosqichma-bosqich shakllanadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tasviriy faoliyat bolalarda analitik fikrlash, vizual sintez, kuzatuvchanlik va detalni ajratib ko'ra olish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Tasviriy san'at darslari nafaqat badiiy qobiliyatlarni rivojlantiradi, balki o'quvchining idrok jarayonini kengaytiradi va tafakkurini murakkablashtiradi.

Rasm ishlash jarayonida o'quvchi atrof-muhitni nafaqat ko'rib, balki uni tahlil qiladi, qayta talqin qiladi va yangi obrazlar yaratadi. Masalan, predmetning shakli va tuzilishini tushunish, uning fazodagi joylashuvini aniqlash, asosiy va ikkilamchi elementlarni ajratish hamda yorug'lik va soya munosabatlarini kuzatish orqali o'quvchi mantiqiy mulohaza, vizual idrok va fazoviy tafakkurini rivojlantiradi. Shu jarayonda predmetni geometrik shakllarga ajratish bolalarda matematik tafakkur va murakkab mantiqiy fikrlashni shakllantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, tasviriy san'at orqali bolalar muammolarni yechish va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini egallaydi. Masalan, rasm yaratish jarayonida ular ranglar va shakllarni uyg'unlashtirish, kompozitsiyani rejalashtirish, perspektiva va nisbatlarni hisobga olish kabi murakkab vazifalarni bajaradi. Bu esa nafaqat badiiy didni rivojlantiradi, balki mantiqiy va abstrakt tafakkur qobiliyatini mustahkamlaydi.

Tasviriy faoliyat bolalarda diqqat va kuzatuvchanlikni oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Detallarga e'tibor berish, o'zgarishlarni sezish va predmetlarni yaxlit obrazda qabul qilish orqali o'quvchi vizual idrokni chuqurlashtiradi. Shu bilan birga, rasm ishlash bolalarda

muvozanatli va tizimli fikrlashni shakllantiradi, chunki ular o'z ijodiy jarayonlarini rejalashtiradi, bosqichma-bosqich amalga oshiradi va natijani tahlil qiladi.

Shuningdek, tasviriy san'at bolalarda estetik did va emotsional sezgirlikni rivojlantiradi. Ranglar, shakllar va kompozitsiya orqali ular o'z hissiyotlarini ifodalaydi, ichki dunyosini tushunadi va ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqada bo'lishni o'rganadi. Bu jarayon bolalarda ijodiy tafakkur va emotsional intellektni birgalikda rivojlantirishga yordam beradi va maktab yoshidagi bolalarda tasviriy faoliyat nafaqat san'at ko'nikmalarini shakllantiradi, balki ularning mantiqiy, vizual va fazoviy tafakkurini, ijodiy qobiliyatini va emotsional sezgirligini kompleks tarzda rivojlantiradigan samarali vosita hisoblanadi. Shu sababli, tasviriy san'at darslarini pedagogik jarayonda nafaqat badiiy mashg'ulot sifatida, balki tafakkur va shaxsiy rivojlanishning muhim vositasi sifatida qo'llash zarur.

Tasavvur va fantaziya rivoji esa ijodiy tafakkur va innovatsion yechimlar topish qobiliyatini sezilarli darajada kuchaytiradi. Bolalar o'z tasavvurlarini erkin ifoda eta olganda, ular nafaqat mavjud voqelikni qayta talqin qiladi, balki yangi va original g'oyalar yaratishni ham o'rganadi. Shu jihatdan, tasviriy san'at maktab ta'limida o'quvchilarga mavzuli rasm chizish, badiiy obrazlar yaratish, ertaklardan motivlar asosida tasvir ishlash yoki abstrakt kompozitsiyalar yaratish kabi topshiriqlar berish ularning fantaziyasini kengaytiradi va ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi.

Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarga o'z hissiyotlarini, qarashlarini va shaxsiy dunyoqarashini badiiy vositalar orqali ifodalash imkonini beradi. Masalan, mavzuli rasm chizish orqali ular atrof-muhitdagi voqealarni turli nuqtai nazardan ko'rishni o'rganadi, ertaklardan ilhomlanib tasvir yaratish esa ularning hikoya tuzish va syujet asosida ijod qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Abstrakt kompozitsiyalar bilan ishlash esa bolalarga an'anaviy tasviriy chegaralardan chiqib, shakl, rang va teksturani eksperiment sifatida sinab ko'rish imkonini beradi.

Shu bilan birga, ijodiy tafakkur tanqidiy fikrlash va vizual idrok bilan uyg'unlashadi. O'quvchilar o'z ishlari ustida ishlash davomida detal va kompozitsiyalarning mohiyatini tahlil qiladi, rang va shakllarning o'zaro munosabatini baholaydi, va shuningdek, ijodiy qarorlar qabul qiladi. Bu jarayon ularning kompleks tafakkur ko'nikmalarini shakllantiradi, chunki ular bir vaqtning o'zida estetik, mantiqiy va innovatsion fikrlashni qo'llaydi.

Bundan tashqari, tasavvur va fantaziya rivoji bolalarda muammolarni noan'anaviy yondashuv bilan hal qilish qobiliyatini oshiradi. O'quvchilar yangi obrazlar yaratishda original g'oyalarni sinab ko'radi, tajribalarni amalga oshiradi va o'z ishlarida kreativ yechimlarni topadi. Bu esa ularni nafaqat san'at, balki kundalik hayot va boshqa fanlar doirasida ham ijodiy va innovatsion qarorlar qabul qilishga tayyorlaydi.

Natijada, tasavvur va fantaziya rivoji maktab yoshidagi o'quvchilarda ijodiy tafakkur, tanqidiy fikrlash va vizual idrokni uyg'un rivojlantiradigan kuchli vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli, tasviriy san'at darslarida ijodiy topshiriqlar va fantaziyani rag'batlantiruvchi mashg'ulotlarga alohida e'tibor qaratish o'quvchining shaxsiy va intellektual rivojlanishiga beqiyos hissa qo'shadi. Konstruktivistik pedagogika nazariyasi asosida o'quvchi passiv bilim oluvchi emas, balki faol bilim yaratuvchi subyektdir. Shu nuqtai nazardan, tasviriy san'at darslarida quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

1. Mustaqil kompozitsiyalar yaratish

O'quvchiga tayyor namunani ko'chirish o'rniga, turli rakurslardan predmetlarni tasvirlash yoki mavzuga oid rasm chizish topshiriqlari beriladi. Misol uchun, "Mening bog'imdagi tabiat" mavzusida o'quvchi turli rang kombinatsiyalarini sinab, o'z ijodiy kompozitsiyasini yaratadi. Bu jarayon tafakkur va vizual idrokni birgalikda rivojlantiradi, shuningdek, o'quvchiga o'z qarorlarini asoslash va mustaqil yechim topish imkonini beradi.

2. Turli materiallar bilan ishlash

Qog'oz, akril, suv bo'yoqlari, grafit va kollaj materiallari bilan ishlash o'quvchining fantaziyasi va ijodiy yondashuvini kengaytiradi. Misol uchun, "Sevimli hayvonim" mavzusida rang-barang materiallardan kollaj ishlash orqali o'quvchi tasavvurini kengaytiradi, detalga e'tibor va kompozitsion yechimni shakllantiradi. Bu metodik yondashuv, shuningdek, ijodiy tafakkur bilan mantiqiy tahlilni uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

3. Muammoli vaziyatlarni yechish

O'quvchilarga topshiriqlar berish orqali muammoli vaziyatlar yaratish: masalan, "Bir xil predmetni uch xil kayfiyatda ifodalang" yoki "Oddiy shakllardan murakkab kompozitsiya yarating". Bu usul tafakkur va ijodiy yechim topish qobiliyatini rivojlantiradi, variantlarni tahlil qilish va tanlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

4. STEAM integratsiyasi

Tasviriy san'atni matematika, fizika, biologiya va texnologiya bilan bog'lash o'quvchilarda tizimli tafakkur va fanlararo idrokni rivojlantiradi. Misol uchun, perspektiva qonuniyatlarini matematik modellar orqali o'rganish, yorug'lik va soya tajribalarini fizik qonuniyatlar bilan bog'lash, anatomik bilimlar asosida odam qiyofasini chizish darslari o'quvchining tafakkurini chuqurlashtiradi va uni real hayotiy bilimlar bilan bog'lash imkonini beradi.

5. Raqamli texnologiyalar

Grafik planshetlar, vektorial grafika, 3D modellashtirish va animatsiya bolalarda fazoviy tasavvur, algoritmik va tizimli fikrlashni rivojlantiradi. Masalan, "Mening orzular shahrim" mavzusida 3D modellashtirish o'quvchiga uch o'lchamli obyektlarni loyihalash va turli burchaklardan kuzatish imkonini beradi. Bu esa strategik tafakkur, bosqichma-bosqich rejalashtirish va yechim qabul qilish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Dars jarayonini tizimli tashkil etishda quyidagi sxemalar samarali hisoblanadi:

Kuzatish → Tahlil → Tasavvur → Kompozitsiya → Rang va material tanlash → Yakuniy ijodiy ish

Muammoli vaziyat yaratish → Variantlar ishlab chiqish → Tanlov va asoslash → Ijodiy yechimni amalga oshirish

STEAM integratsiyasi: Fanlararo bilim → Vizualashtirish → Amaliy ish → Tahlil va taqqoslash → Natijani baholash

Ushbu sxemalar o'quvchilarning tafakkur jarayonini bosqichma-bosqich rivojlantirishga yordam beradi, ijodiy va analitik fikrlashni uyg'unlashtiradi. Shu bilan birga, dars jarayonida o'quvchilar bir-birining ishini tahlil qiladi, konstruktiv tanqid bildiradi va o'z fikrini asoslaydi. Misol uchun, "Rasm galereyasi" mashg'ulotida o'quvchilar ishlarini namoyish etib, rang uyg'unligi, kompozitsiya va obraz ifodasi bo'yicha baho beradilar. Bu jarayon nafaqat individual, balki ijtimoiy tafakkur va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Rassomlik faoliyati o'quvchilarda emotsional sezgirlikni oshiradi, ichki holatini ifodalash, stressni kamaytirish va kayfiyatni boshqarish imkonini beradi. Intellektual tahlil bilan uyg'unlashgan emotsional ong tafakkur rivojining eng yuqori bosqichlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Shunday qilib, tasviriy san'at darslarida o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish keng qamrovli va strategik jarayon bo'lib, u ijodiy, tanqidiy, tizimli, ijtimoiy, emotsional va innovatsion tafakkur ko'nikmalarini shakllantiradi. Zamonaviy metodlar, STEAM integratsiyasi, raqamli texnologiyalar, muammoli topshiriqlar, mustaqil izlanish, ijodiy o'yinlar va vizual-sxematik yondashuv darslarni shaxs rivoji uchun kuchli platformaga aylantiradi. Shu yo'l bilan tasviriy san'at maktab ta'limida shaxsning intellektual, estetik va emotsional salohiyatini rivojlantirishning samarali vositasiga aylanadi.

Adabiyotlar:

1. Abdukhaliqov. N. Maktabda tasviriy san'at ta'limi metodikasi. Toshkent: "Sharq".

2018

2. Karimov. O. Tasviriy san'at darslarida vizual idrok va kreativ tafakkur. Toshkent: "Fan va Ta'lim". 2019
3. Qodirov. N. Maktab o'quvchilarida badiiy tafakkur va kreativlikni rivojlantirish. Toshkent: Fan va Texnologiya. 2016
4. Islomova. D. Tasviriy san'at va o'quvchilarning estetik didini shakllantirish. Toshkent: Pedagogika. 2019
5. Karimov. S. Bolalar tasviriy ijodini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi. 2020
6. Tursunov. A. STEAM yondashuvi va tasviriy san'at. Ilmiy pedagogik jurnali, 2(5), 22–29. 2017
7. Istamovna, Ibatova Nigora. "Pedagogical approaches to the development of artistic thinking of students." International conference on multidisciplinary science. Vol. 1. No. 5. 2023.
8. Istamovna, Ibatova Nigora. "The role of composition of the educational subject in the process of figurative thinking." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 4.3 (2024): 531-535.
9. Istamovna, Ibatova Nigora. "THE ROLE OF VISUAL ARTS IN DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE ABILITIES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 4.3 (2024): 526-530.